

SŁOWO WSTĘPNE

Niedawno miniona dwusetna rocznica podpisania traktatu wiedeńskiego oraz narodzin Królestwa Kongresowego stworzyła okazję, aby przemyśleć na nowo krótko- i długoterminowe konsekwencje tych wydarzeń, nie tylko w wymiarze politycznym czy ideowym, lecz także w perspektywie społecznej i kulturowej.

Co właściwie zmieniło się w Europie z chwilą pogrzebania łudzających ludy haśleł epoki napoleońskiej? Czy powrót dawnych władców i dynastii rzeczywiście oznaczał „powrót do przeszłości”? Czy może raczej ma Paul Johnson upatrujący w piętnastoleciu 1815–1830 prawdziwe „narodziny nowoczesności”? Jeśli tak, rodzi się następne pytanie – czy i w jakim stopniu uczestniczyła w tym przełomie „inna Europa”, w tym ziemie polskie podzielone przez zaborców?

O ile historyków gospodarczych i społecznych nurtuje pytanie, czy nowa postać naszego kontynentu sprzyjała przemianom cywilizacyjnym zapoczątkowanym w Anglii XVIII w., czy może je wręcz opóźniała, o tyle dla dziejopisów umysłowości, kultury tudzież literatury nie jest obojętne zagadnienie, czy warunki, jakie stwarzała, sprzyjały nadejściu epoki romantycznej czy wręcz przeciwnie, wydłużały panowanie klasycyzmu. A może, *horribile dictu*, to dwubiegunowe spojrzenie z wykluczającymi się wzajemnie alternatywami jest z gruntu błędne. Może to, co na jednych obszarach sprzyjało progresowi, gdzie indziej, w innych uwarunkowaniach, działało opóźniająco. Albo, jeszcze inaczej, być może powinniśmy założyć, że nowy świat wyłoniony z ustaleń konferencji wiedeńskiej miał specyficznie dwoisty charakter. Był zarazem nowoczesny i zapóźniony; jeszcze zasadniczo klasycystyczny, a już preromantyczny. Dokładnie tak samo jak Akt Końcowy Kongresu, konserwatywno-romantyczny w punktach ustanawiających rządy Świętego Przymierza, ale klasyczny i liberalny w punktach pozostałych.

Zakład Dziejów XIX w. Instytutu Historii i Nauk Politycznych Uniwersytetu w Białymstoku wraz z tutejszym Zakładem Literatury Oświecenia i Romantyzmu w Instytucie Filologii Polskiej przygotował do druku niniejszy zbiór arty-

kułów: *Rozważna i romantyczna. Nowa postać Europy po kongresie wiedeńskim*, nie rosząc sobie pretensji do udzielenia wyczerpujących odpowiedzi na powyższe pytania. Chcielibyśmy jedynie zasygnalizować rodzące się wątpliwości i próby ich przezwyciężenia, ukazać dynamikę nowej epoki, oddając sprawiedliwość jej różnorodności.

Teksty zamieszczone w naszym wydawnictwie poruszają kwestie pozornie odległe od siebie, ale naznaczone wspólnym powiedeńskim piętnem. Adam Miodowski analizuje problem jeńców i przyjęty przez kongres sposób jego rozwiązania. Daniel Grinberg opisuje reprezentatywne polskie reakcje na ustalenia z roku 1815 i ewolucję poglądów w tej dziedzinie, a Elżbieta Dąbrowicz dokonuje przeglądu wypowiedzi literackich związanych z zamknięciem epoki wojen i ustanawianiem pokongresowego ładu. Krystyna Szelańska zagłębia się natomiast w porównanie Królestwa Kongresowego z Wielkim Księstwem Finlandzkim. Mamy wreszcie opis recepcji heglizmu w mikołajowskiej Rosji pióra Piotra Koprowskiego oraz analizę mentalności polskich emigrantów politycznych z lat 30. w jednym z północnych departamentów autorstwa Eweliny Tarkowskiej.

Choć obecnie wiek XIX jako pole badań zdecydowanie ustępuje popularnością epokom późniejszym i wcześniejszym, nie tracimy nadziei, że nasza publikacja okaże się naukowo przydatna i, jeśli nie dość konkluzyjna, to przynajmniej inspirująca do kolejnych poznawczych eksploracji Europy pokongresowej.

*Daniel Grinberg
Elżbieta Dąbrowicz*